

УДК 396(477) «18/19»

Віктор Жезицький,
(м. Кам'янець-Подільський)
Ірина Олійник,
(м. Хмельницький)

ГЕНДЕРНА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ПРАЦІ В СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті розглянуто проблему гендерної диференціації праці, гендерного розподілу основних господарських функцій та відповідальності в селянських родинах Подільської губернії наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Ключові слова: гендерна диференціація праці, селянське господарство, соціальна роль, соціальний статус, трудова мобільність.

Антропологізація історичних досліджень, прагнення поставити людину та її досвід у центр наукового пошуку дедалі частіше знаходять своє відображення в розширенні «території історії» за рахунок уваги до проблематики, пов'язаної з діяльністю жінок. Домінуючі до недавнього часу подієва, політична, економічна історії ігнорували ту частину життя суспільства, яку зазвичай називають «приватною» і де традиційно важливу роль відігравали жінки.

Якщо йдеться про селянське господарство, де виробництво, споживання та родинні стосунки були міцно між собою переплетені, то андроцентристський підхід у його дослідженні аж ніяк не припустимий. Досить актуальним є вивчення гендерного розподілу праці у традиційному селянському господарстві, бо саме з ним пов'язують підпорядковане становище жінки, закутої у приватному жіночому просторі хати та городу. Подібні дослідження дозволяють глибше усвідомити процеси гендерної соціалізації та ідентифікації в сучасному українському суспільстві, з'ясувати причини стійкості стереотипів щодо жіночої приватної та чоловічої публічної сфери діяльності.

Диференціації господарських ролей та влади в українській селянській родині ще в ХІХ та на початку ХХ століття свої до-

слідження присвятили економіст і соціолог, філософ та громадський діяч М. Зібер та етнограф, економіст, педагог-просвітник Т. Рильський. Так, М. Зібер відзначив у ментальності українського народу важливу характерну рису – зв'язок економічних прав особистості з характером праці, з її господарськими обов'язками в сім'ї [1, с. 122]. Т. Рильський наголосив на помітній економічній самостійності всіх членів родини незалежно від їхньої статі [2, с. 56]. Гендерний розподіл праці в українському селянському господарстві дослідила сучасна українська вчена та громадська діячка О. Кісь, підкресливши значну автономію жінки. Разом із тим, дослідниця вважає, що немає достатніх підстав для висновку про цілковиту рівноцінність жіночого та чоловічого голосу у прийнятті загальногосподарських рішень та про їхню паритетність у господарських правах [3, с. 164]. Інший український дослідник Р. Чмелик притримується думки, що гендерна диференціація праці, прав та обов'язків між чоловіком та дружиною була характерною для всієї етнічної української території і саме чоловік мав панівне становище у господарстві, а жінка виконувала роль його помічниці [4, с. 99].

У контексті всіх цих досліджень так чи інакше згадуються певні регіональні особливості такої диференціації. Тому видається не зайвим зосередитись на специфіці розподілу господарських функцій та відповідальності в селянських родинних господарствах Подільської губернії наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття.

Можна впевнено стверджувати про наявність певної економічної незалежності й авторитету подільської господині в межах традиційного селянського господарства. Гендерна диференціація господарських ролей, а значить і економічних прав, розпочиналась, власне, ще до утворення нової сім'ї. За місцевим звичаєм доньки майже ніколи не успадковували земельного наділу, живого та мертвого господарського інвентарю, а отримували тільки придане у вигляді телички, овець, кожуха, подушок та ін. Окрім того, коштом родини дівчини мало бути влаштоване весілля. Згідно з цим і визначалась її участь у господарстві. Дівчата, звісно, допомагали матері в догляді за городом, на жнивах, бавили молодших дітей. Однак заробіток на стороні вони ніколи не віддавали до спільної сімейної каси, а використовували його на власний розсуд (на одяг, намиста тощо) [2, с. 34]. Дещо інакша модель поведінки була притаманна хлопцям. Зароблені ними гроші надходили до сі-

мейного бюджету, і лише за мовчазної згоди батька якась мала їх частина утримувалась іноді на чарку чи тютюн. Віддаючи заробітки до спільної каси, хлопці відчували і своє право контролювати ведення родинного господарства. Т. Рильський зауважив, що найняті ним строкові робітники – хлопці – зазвичай самі отримували «до рук» зароблені ними гроші, іноді доручали виплатити їх «до рук батька», іноді прямо вимагали, щоб батькові грошей не давати. Це траплялось тоді, коли вони помічали, що зароблені ними кошти не йшли на користь господарства. Водночас батьки ніколи не ставили під сумнів право синів контролювати процес ведення господарства, а лише доводили помилковість їх підрахунків. Натомість, вони іноді просили певним чином утруднити отримання зароблених сином грошей через переконання, що він занадто багато витрачає на особисті забаганки та задоволення, ігноруючи нагальні потреби родинного господарства. Та навіть у такому випадку батьки не претендували на цілковите заволодіння заробітками сина [2, с. 36].

Очевидно, що цими та їм подібними прикладами не вичерпувалась значна економічна самостійність дівчат та хлопців. Останні були спадкоємцями та мали помітно вищий рівень впливу на ведення батьківського господарства.

Родинне життя ставало для молодого подружжя неабияким випробуванням, адже доводилось поступатися частиною індивідуальної свободи на користь родинної господарської солідарності, налагоджувати стосунки зі «старими», розв'язувати відомий антагонізм свекрухи та невістки, часто шляхом повного відокремлення, «щоб відступитися від гріха». Недарма народні прислів'я стверджували: «оженився – зажурився», «зажурилась молодиця і ложкою, і мискою, і третьою колискою» [2, с. 40].

Якщо у Швейцарії доїння корів для жінки вважалось принизливою справою, а в Херсонській губернії на початку ХХ ст. можна було побачити жінку з косою на полі, то нічого подібного не спостерігаємо на Поділлі. Місцеві господині вважали непристойним і навіть шкідливим, коли доїти корову буде чоловік. Водночас тут неможливо було зустріти жінку, яка б косила в полі. Подільському селу була притаманна сувора гендерна диференціація праці в родині. Так, фізично важку роботу – косовиця, молотьба, вивіз на поле гною, оранка, засів, поїздка до млина, до лісу за дровами, звезення снопів, спорудження та ремонт будівель, перекриття дахів –

виконували чоловіки. У випадку вдівства жінки звертались за допомогою до сусідів чи наймитів. Вдови майже ніколи не тримали коней, бо на їхнє стійке переконання коні пасували виключно чоловікам. Якщо чоловіка немає, то й коней не потрібно [5, с. 11-12].

На відміну від селянок, панянки могли мати кінні екіпажі, незалежно від наявності чи відсутності чоловіка. Так, у місцевій польській пресі часто зустрічаємо візуальну рекламу від виробників карет та фаєтонів, із зображеннями жінка в ролі погонича є [7, с. 4]. Сам по собі соціальний статус селянки накладав чимало обмежень і не тільки у випадку відмови від володіння кіньми.

Диференціація праці залежала й від місця її виконання. Польові роботи та все, що виконувалось за межами садиби, перебувало в компетенції чоловіка, а майже всі присадибні справи залишались за дружиною. Поле, догляд за ним та, відповідно, і всі прибутки від нього, були цілковито в руках чоловіка-господаря. Коні – то його робітники, а розведення іншої худоби для нього важливе, передусім, як спосіб отримання гною. Молочні продукти – це так, між іншим (потрібно ж дітям молоко). Господар понад усе переймався гарним врожаєм із поля, прагнув, щоб родина не весь зерновий хліб спожила, а залишилось щось і для його кишені.

З іншого боку, робота на городі, а часто й пов'язані з нею витрати, були виключно турботою господині. Всі продукти з городу перебували в її розпорядженні, саме вона займалася їх переробкою та приготуванням їжі. Кошти від реалізації залишків городини утворювали своєрідний запасний капітал дружини. Звісно, у більшості випадків такі прибутки виявлялись незначними, оскільки майже всю городину споживала сама родина. Більш-менш істотними вони могли бути лише у приміських районах та поблизу торгівельних пунктів.

Переробкою коноплі та льону на пряжу і полотно займались виключно господині: тільки насіння іноді потрапляло до рук господаря, якщо не перероблялося у власному господарстві на конопляне масло. Цілком зрозуміло, чому якась відважна Олена Козак вважала, що має право, віднести полотно на селянську виставку-ярмарок, незважаючи на протести чоловіка. Останній побоювався, очевидно, посилення земських податків, бо усвідомлював, що він – господар, і саме до нього прийдуть за податками, а не до дружини, яка похвалиться полотном [8, с. 57-58].

Вовною та молоком овець розпоряджалася господиня, хоча самими вівцями опікувався господар, тобто кошти від продажу вівці надходили вже йому. Відгодівлею свиней на заріз чи на продаж чоловік та дружина займались спільно, однак прибутки від продажу йшли переважно в касу чоловіка.

Молочне господарство перебувало поза впливом господаря, якому часто доводилось продавати щойно придбану корову, тільки тому, що господині вона не сподобалась. Нерідко на містечкових ярмарках можна було зустріти селянок, котрі самостійно купували собі корів [5, с.13].

Ведення птахівництва на Поділлі також було обов'язком жінки. Серйозне значення воно мало в малоземельних або жіночих господарствах. Щорічно з Подільської губернії за кордон вивозилось курячих яєць на суму більше 4 мільйонів карбованців [9, с. 48].

Бджільництвом та садівництвом майже завжди займався господар. Виключення становили хіба що вишні, черешні та ягідні кущі. У приміських районах садівництво цим і обмежувалося, тому тут воно становило одну зі статей прибутку господині. Вона особисто носила в містечко фрукти та реалізовувала їх [5, с. 13].

Можна, звісно, зауважити, що жіноче господарство завжди було залежним від чоловічого, адже корм для худоби та птиці надходив саме з господарства чоловіка. Водночас варто уважно придивитися, передусім, до малоземельних селянських господарств, де ще невідомо хто – дружина чи чоловік – несли на собі основний тягар утримання сім'ї. Як правило, у такому господарстві чоловікові ще з весни доводилось найматися до поміщика на рік чи на місяці, тобто пропонувати свою працю за добу плату 25-30 коп. влітку, адже 10-15 карбованців він мав на меті взяти наперед. Навіть за умови, якби плата цілий рік становила 30 коп. і чоловік отримав би біля 100 карбованців, то в разі тодішньої дорожнечі на продукти це не дозволило б йому забезпечити навіть самого себе, вже не говорячи про дружину та дітей. І якщо селянська родина в такому випадку не вмирала з голоду, то це очевидна заслуга жінки-господині [6, с. 20]. Зрештою, господині були більш ощадливими. Коли вони вирішували зарізати для родини курку, то тільки на велику подію: хрестини чи похорони. Продати курку – інша справа, та й це траплялося лише в найбільш критичні моменти, зокрема в березні-квітні, на «передньовку», коли харчові запаси чоловіка закінчуються, а він сам ліниво лежить на печі чи

вештається без роботи, очікуючи, коли жінка пожене його до пана взяти грошей авансом «на місяць» або «на річне». Господині лише у виключних випадках давали гроші на горілку. Навіть на свята і у випадку «оказій» дружина готувала тільки закуску, а випивку мав забезпечити чоловік. Кредитоспроможність дружини у малоземельних господарствах була помітно вищою. Господині повертали борги більш акуратно, тому їм місцеві євреї та заможні селяни позичали з більшим бажанням. Перші легко давали гроші наперед, бо знали, що борги повернуть кури, а на процент вони отримають у господині цибулі чи картоплі, а останні (заможні селяни) позичали з охотою «на відробок», бо добре знали, що в гарячий літній час, її чоловіка на роботу й варениками не заманиш, він «у пана воли поганяє», а господиня змушена буде відробити, адже знову прийде «в лиху годину зрятуватись» [6, с. 21].

Родинне селянське господарство на Поділлі було поєднанням двох досить відокремлених господарств – чоловічого та жіночого. Якщо між подружжям існувало порозуміння, то ці господарства функціонували в тісному взаємозв'язку: чоловік рахувався з потребами господарства дружини і навпаки. Тоді насправду виходило, що «найкраща спілка – чоловік та жінка» [10, с. 32].

Як правило, про якісь грошові розрахунки в межах родинного господарства не йшлося. Гроші потрібні були переважно для взаємодії із зовнішнім світом. Майже весь одяг господиня могла виготовити самостійно, та справа ускладнювалась, коли вирішувалась проблема чобіт. Гроші на чоботи для всієї родини повинен був дати чоловік. Інакше не вийде ніхто з хати і доведеться йому одному виконувати всю роботу надворі. Маленькі діти взагалі не мали взуття, одягали «шкраби» (старі чоботи з батька чи з матері). Якби не школа, яку все-таки цікавіше відвідувати, ніж сидіти весь день в хаті, то дітям чобіт не потрібно. Гроші також необхідні були на придбання «чорного» каптану, штанів, шапки, кашкета, спідниці, хусток. Хто в такому випадку мусив витратитись? Відповідь проста: той, кому це потрібно, і хто не може задовольнитися одягом домашнього виготовлення. Якщо чоловікові не подобається зодягатись у біле та синє, нехай купує все це для себе і для хлопчиків – дружину ж не питають, чому хлопчики до школи не ходять. Натомість, доньками батько мало переймався – він не вважав себе зобов'язаним посилати їх до школи, а отже, і пристойно зодягати, «бо кому потрібні розумні, учені баби? – і без грамоти зможе баба

коцюбу в руках держати», все одно «на писаря, на пана та на дяка не вийде». Якщо ж дівчинка сама бажала йти до школи, то цим турбувалася мати [5, с. 15].

Піклуватись про опалення хати мав чоловік. Мисткинею в селянській родині була жінка: вона білила та прикрашала хату. Справа чоловіка – «щоб було затишно», а дружини – «щоб і пре-пишно».

Послаблення гендерної диференціації в селянському господарстві відбувалось лише в певні періоди та під тиском певних обставин. Так, улітку дружина допомагала чоловікові в полі, а він годував корову взимку або навіть доїв її, якщо дружина раптом серйозно захворіла і не було дорослої доньки чи когось іншого, хто міг би це зробити. Тільки у виключних випадках гендерна спеціалізація докорінно руйнувалась і тоді місцева преса повідомляла про такого собі Захарія Борща, який отримав на селянській виставці-ярмарці грошове заохочення за виготовлення полотна, або про Августинович Анну, котра відзначилась у пошитті взуття [8, с. 57-58]. Селянська громада з розумінням ставилась до таких господарських метаморфоз. Спостереження агронома В. Коля під час сільськогосподарської виставки Балтського земства засвідчують шанобливе ставлення громади до проявів жіноцтвом економічної ініціативи та підприємливості: «жінка-гончар, худенька з немовлям на руках, демонструє юрбі відвідувачів, як віртуозно можна виліпити та прикрасити макітру, глечик, горщик. Весело, по-дружньому передає вона якомусь хлопцю-сусіду свою дитину, невимушено знімає чобіт, боком підсідає до станка, відрізає шмат глини, який уже через п'ять хвилин перетворюється на знайомий усім горщик. Хлопець із дитиною зашарівся, незграбно перекладає з руки на руку незвичну ношу, та згодом, відчувши загальне схвалення свого вчинку, він починає ласкаво погойдувати сонного малюка та уважно спостерігати за діями його матері... Зрештою, дружній захоплений гул винагороджує підприємливу жінку-вдову: «Оце так господиня. Ця з голоду не помре і дітей вигодує»» [9, с. 47].

Однак, підтримувати міф про цілковиту гендерну рівність у селянській родині не варто. Показовим є інцидент, що стався у 1913 р. на сільськогосподарській виставці в с. Стратієвці Ольгопільського повіту: селянка Олена Козак мала бажання виставити полотно власного виготовлення, та чоловік їй заборонив. Коли дружина

твердо вирішила віднести своє полотно на виставку, він схопив весь шмат та порубав сокирою 60 аршин полотна вартістю 20 карбованців. Комітет виставки видав жінці, котра постраждала за свою наполегливість, 25 карбованців грошової компенсації [8, с. 57-58]. Важливим є той факт, що з господинею починають рахуватися, сприймати її незалежно від чоловіка, як окремого господарюючого суб'єкта. Та, власне, сам чоловік її незалежність не визнає.

Згідно із законом від 9 листопада 1906 року одноосібну власність на землю мав господар. Він міг вигнати з двору найбільш працездатного сина разом із його родиною, продати худобу, реманент, садибу, хату і, нарешті, орну ділянку, пропити все до нитки, а потім отримати безстроковий паспорт та піти світ за очі, залишивши власну сім'ю напризволяще. На нараді селянських діячів Південно-Західного краю, що відбулась у квітні 1909 році в м. Кисві мировий посередник 1-ої ділянки Ольгопільського повіту М. Одинцов оприлюднює подробиці особистої трагедії селянки вже згаданого с. Стратівки Олени Чайчук, «однієї з таких багатьох». Чоловік продав усе до останнього горщика, відвів її до чужої хати, а сам поїхав невідомо куди, полишивши вагітну на сьомому місяці дружину з трирічною донькою без шматка хліба. Мировий посередник обурений, тим, що закон у подібних випадках не дозволяє вжити жодних заходів. Стаття 106 про обов'язки утримувати дружину тягне за собою лише майнову санкцію, тому щодо подібних випадків залишається тільки іронією. Сільський авантюрист, втративши все, виявляється, зазвичай, власником такого майна, відчуження якого є неприпустимим з огляду на громадську мораль [10, арк. 28-29].

Подільський селянин відрізнявся і значно вищим рівнем трудової мобільності. Коли на початку ХХ століття губернію охопила хвиля трудової міграції до Америки, то тут з'явилися села, де залишилися тільки жінки, старенькі та діти [11, с. 50-51].

Беззаперечним лідером у цьому сенсі був Кам'янецький повіт. В одній із кореспонденцій із місць (із с. Зарубинець Липовецького повіту), датованій 1913 роком, читаємо: «Років десять тому в нашому селі з'явилися чутки про американські заробітки. Кілька чоловіків вирішили поїхати до Америки і на протязі року надіслали додому від 600 до 1000 карбованців. Такий нечуваний у нас заробіток викликав міграційну завірюху. Ні бідність, ні надзвичайно високий лихварський відсоток, ні навіть звістка про трагічну смерть

першого емігранта, розірваного вибухом динаміту – ніщо не могло зупинити цього руху. Селяни продавали останню корову та коня, потрапляли в боргову залежність від лихварів, і все для того, щоб отримати 300 карбованців та вирушити на чужину в пошуках щастя. Найбільше їх емігрувало до Канади. Хлопці навіть додому не повертаються: одружуються з дівчатами-емігрантками з Галичини та залишаються там назавжди. Селяни, котрі мають дружин та дітей, за 2-3 роки встигають виплатити всі борги, заробити на дорогу та й додому повернутись не з пустими руками. Хто відвідав Америки, довго дома не затримується і знову вирушає назад. Є селяни, котрі побували там вже по 3 рази» [11, с. 51].

Міцність родинних зв'язків перевірялась еміграцією. У багатьох хатах, звідки поїхав хтось до Америки на заробітки, можна було побачити вставлені в рамки художньо оформлені листи з надрукованими на першому аркуші віршами, з яких линула глибока туга за родиною [11, с. 52]:

З-за моря я в рідную пишу хатину.
З краю, де сонце пізніше встає, –
Най Бог хоронить всю мою родину
І щастя, і долю – усе їй дає.
Хоч мені й добре в Америці жити,
Одначе так сумно пливе довгий час.
В гадці і в мислі все буду вас крити –
Соколом, вітром злетів-бим до вас.

Чи впливав досвід роботи чоловіків за кордоном на гендерну диференціацію праці та в якій мірі? Це питання залишається все ще недослідженим. На певні роздуми з цього приводу наштовхують повідомлення з Чернігівської губернії про те, що там можна зустріти селян, котрі побували в Америці, з традиційними косою та граблями, зате в американських «штиблетах» і котелку.

Отже, гендерна диференціація праці в селянських господарствах Подільської губернії відбувалась за закономірностями, притаманними всім європейським народам. Чоловіки виконували фізично важку працю зі застосуванням складніших знарядь та механізмів, їхня діяльність була більше зорієнтована на регіональну торгівлю. Жінки займались переважно домашньою працею, обробіткою присадибних ділянок, делікатними та монотонними видами робіт із мистецькою складовою. Суворе дотримання гендерної диференціації праці порушувалось лише за виняткових обставин. Якщо ж таких обставин не

було, то виконання чоловіком жіночої роботи, а жінкою – чоловічої селянською традиційною ментальністю сприймалось як щось ганебне, принизливе і шкідливе. Головні види робіт у багатоземельних селянських господарствах виконував чоловік, натомість, за умов мало-земелля зростала роль жіночої праці. Зрештою, господиня володіла важливими господарсько-виробничими функціями та певною економічною незалежністю. Загалом, є недоцільним екстраполувати практику гендерної диференціації праці у традиційному селянському господарстві на сучасну українську родину, не беручи до уваги змін у структурі життєдіяльності сім'ї та функціях її членів, а значить і підтримувати ідею гендерного розподілу приватної-жіночої та публічної-чоловічої сфер активності, самореалізації й відповідальності.

Література:

1. Зибер Н. И. Избранные экономические произведения: В 2 т. / Н. И. Зибер. – М. : Изд-во социально-экономической литературы, 1959. – Т. 1. – 465 с.
2. Рылский Ф. К изучению украинского народного мировоззрения. Экономические отношения / Ф. Рылский. – К., 1903. – 136 с.
3. Кісь О. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. Кісь. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2008. – 272 с.
4. Чмелик Р. Мала українська сім'я другої половини XIX – поч. XX ст. (структура і функції) / Р. Чмелик. – Львів : ІН НАНУ, 1999. – 144 с.
5. Хамардюк А. П. Общественная агрономия и хозяйственное положение женщин в подольской деревне / А. П. Хамардюк // Экономическая жизнь Подолии. – 1914. – № 3. – С. 8–16.
6. Хамардюк А. П. Общественная агрономия и хозяйственное положение женщин в подольской деревне / А. П. Хамардюк // Экономическая жизнь Подолии. – 1914. – № 4. – С. 14–24.
7. Dziennik Kijowski. – 1906. – № 187. – S. 4.
8. Выставка в с.Стратиевка Ольгопольского уезда // Экономическая жизнь Подолии. – 1914. – № 20. – С. 56–58.
9. Коль В. Праздник сельского хозяйства / В. Коль // Экономическая жизнь Подолии. – 1914. – № 21. – С. 47–49.
10. Лець-Запартович И. А. Образцовые крестьянские хозяйства Подольской губернии / И. А. Лець-Запартович // Экономическая жизнь Подолии. – 1913. – № 24. – С. 34–38.
11. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 708. – Спр. 618. – 54 арк.
12. Обзор текущей литературы. Наша эмиграция // Экономическая жизнь Подолии. – 1914. – № 15. – С. 50–52.

Zhezytskyi Victor, Oliinyk Iryna

GENDER DIFFERENTIATION OF LABOR IN PEASANT FAMILY FARMS IN PODOLIA GOVERNORATE IN THE LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES

This article represents a historical study of gender differentiation of labor, principal economic functions and responsibilities in farms in Podolia governorate in the late 19th and early 20th centuries. The peculiarities of gender socialization receive special attention. This study describes the types of gender-differentiated works, shows husband-wife day-to-day interaction within the peasant family farm. The article contains examples of violations of gender division of labor, that was possible mainly in exceptional circumstances, such as serious illness or death of husband or wife. The study focuses on the traditional notions of women's work and men's work as an essential part of peasantry's worldview. Historical facts of gender differentiation of labor in farms, according to the characteristic patterns of all European nations, are examined in depth. Men did physically heavier work with the use of sophisticated tools and mechanisms, their actions are more focused on regional trade. Women mainly engaged in domestic work, cultivating gardens, delicate, artistic and monotonous type of work. The study reveals socio-economic context of a peasant woman's life. The specific features of social role of housewife is studied in detail. Based upon unbiased analysis of archival documents and the local press publications this article contributes to a more accurate and thorough understanding of the Ukrainian popular notion of womanhood, as well as the diversity in a woman's status in a peasant family and the rural community.

Key words: *gender differentiation of labor, peasant family farm, husband-wife interaction, labor mobility, social role, violation of gender division of labor.*